

4. Гуревский В.К. Принципы земельного права / Земельное право Украины: Підручник / За ред. О.О. Погрібного та І.І. Каракаша. – Вид. 2, перероб. і доп. - К.: Істина, 2009. - С. 15.

5. Ковальський Д.В. Земельно-процесуальні правовідносини : монографія / Д.В. Ковальський. - К.: Юрінком Інтер, 2009. - 176с. - Бібліогр.: С. 158-174.

6. Проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо зміни цільового призначення земельних ділянок. Зареєстровано у Верховній Раді України 11.07.2008 №2028 // [електронний ресурс] режим доступу: <http://gska2.rada.gov.ua>

7. Рішення господарського суду Черкаської області від 26 березня 2008 року по справі № 13/1150а // Архів господарського суду Черкаської області 2008 рік.

УДК 343.126

С.В. Толокольніков

**ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ
ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ
ПОРУКИ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
АБО ТРУДОВОГО КОЛЕКТИВУ**

У статті розглядаються теоретичні та практичні питання, пов'язані з правовим регулюванням поруки громадської організації.

Ключові слова: *запобіжний захід, громадська організація, порука, кримінально-процесуальна правоздатність.*

В статье рассматриваются теоретические и практические вопросы, связанные с правовым регулированием поручительства общественной организации.

Ключевые слова: *мера пресечения, общественная организация, поручительство, уголовно-процесуальная правоспособность.*

The article considers the theoretical and practical issues connected with legal regulation of bail of public organization.

Key words: *the measure of restraint, public organization, bail, criminal-standing.*

В світлі ідей гуманізму, утвердження загальнолюдських цінностей на перший план виступають проблеми гарантування прав і свобод людини при застосуванні державою заходів примусу. Найбільш відчутно права особи зачіпляються при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному судочинстві. Під час розслідування кримінальних справ перед правоохоронними органами стоїть завдання: із

запропонованої кримінально-процесуальним законом системи запобіжних заходів обрати саме той, який у повній мірі здатен забезпечити вирішення завдань кримінального судочинства, мінімально обмежуючи при цьому права людини. Серед запобіжних заходів, яким не притаманний жорсткий рівень обмежень, слід виділити поруку громадської організації або трудового колективу.

Порука громадської організації або трудового колективу, як і особиста порука та підписка про невиїзд, належить до групи запобіжних заходів, в яких використовується соціально-психологічний метод морально-особистого впливу на поведінку обвинуваченого. Проте тут психологічний примус на обвинуваченого здійснює не тільки особа, яка веде провадження у кримінальній справі шляхом попередження про можливість застосування суворішого виду запобіжного заходу у випадку неналежної поведінки обвинуваченого, але й поручитель [10, 17].

Отже, метою цього запобіжного заходу є участь суспільства в перевихованні обвинуваченого, шляхом здійснення морального впливу на нього з тим, щоб унеможливити ухилення його від слідства і суду та виконання процесуальних рішень, перешкоджання встановленню істини по справі, продовження ним злочинної діяльності.

Однак, незважаючи на дієвість, як може здатися на перший погляд, указанного запобіжного заходу, слід визнати, що на практиці порука громадської організації або трудового колективу майже не застосовується. Зазначимо, що такий запобіжний захід відсутній у проекті Кримінально-процесуального кодексу України (станом на 1 липня 2011 року). Причини указаної проблеми, на нашу думку, кроються у недосконалому правовому регулюванні поруки громадської організації або трудового колективу, що свідчить про необхідність окремого дослідження у цьому напрямку.

Розробку окремих теоретичних та практичних аспектів застосування такого запобіжного заходу, як порука громадської організації або трудового колективу здійснювали Д.Л. Василенко, О.В. Дерев'янка, О.В. Медведева, О.П. Рижаків, Т.В. Садова, І.Л. Трунов, А.Я. Хитра, А.А. Чуніха, Д.А. Чухраєв, та інші вчені. Разом з тим, як показує практика, багато питань ще потребують наукового осмислення. Тому ми ставимо за мету дослідження правового регулювання цього запобіжного заходу та висування пропозицій щодо його удосконалення.

Розглядаючи зазначену проблему, не буде зайвим досвід російських вчених та практиків, адже подібна проблема існувала й у Росій-

ський Федерації, де порука громадської організації або трудового колективу існувала до 2001 року. Аналіз судової практики свідчить про те, що за той час, поки у правоохоронних органів Російської Федерації була можливість обирати серед існуючих запобіжних заходів поруку громадської організації, органи дізнання, слідство, прокуратура та суди Російської Федерації застосовували його вкрай рідко [9, 74].

Із приводу виключення поруки громадської організації або трудового колективу вчені зазначають: скасовано багато громадських формувань, таких як партія, комсомол, профспілкові організації, рада трудового колективу, які мали в минулому великі можливості для впливу на становище особи в колективі. Нові громадські формування схожого типу не виникли, у зв'язку з чим багато в чому ізольована від суспільства й етичний осуд їй загалом байдужий" [6, 97-98]. Етична відповідальність не дає сьогодні достатніх гарантій належної поведінки обвинуваченого [12, 94].

В свою чергу серед причин виключення поруки громадської організації з числа запобіжних засобів учений І.А. Трунов виділив наступні:

1. Хоч ця обставина чітко не була зазначена в кримінально-процесуальному законі, але ж із нього випливало, що громадська організація могла дати поруку лише за обвинуваченого (підозрюваного), який є її членом. Ураховуючи той факт, що членство добровільне, то виходить, що організація, з членства якої обвинувачений (підозрюваний) добровільно вийшов, не зможе виконувати покладені на неї законом функції поруки належної поведінки.

2. Громадська організація в будь-який момент може бути ліквідована.

3. Законодавство не передбачало ніякої відповідальності за невиконання чи неналежне виконання поручителем своїх обов'язків [9, 74].

Разом з тим І.А. Трунов вважає, що цей запобіжний захід виключений з нового законодавства несправедливо. На думку ученого, при правильному підході він міг виконувати покладені на нього завдання [9, 74-75].

З метою дослідження проблем, що виникають при застосуванні запобіжного заходу поруки громадської організації або трудового колективу буде корисним порівняти цей запобіжний захід з іншим, подібним йому заходом – особистою порукою, що дасть нам можливість виявити основні недоліки правового регулювання.

Відповідно до ч. 1 ст. 152 КПК України особиста порука полягає у відібранні від осіб, що заслуговують на довіру, письмового зобов'язання про те, що вони ручаються за належну поведінку та явку обвинуваченого за викликом і зобов'язуються в разі необхідності доставити його до органів дізнання, досудового слідства чи до суду на першу про те вимогу [5]. Порука ж громадської організації полягає у винесенні зборами громадської організації постанови про те, що ця організація або колектив ручається за належну поведінку та своєчасну явку обвинуваченого до органу дізнання, слідчого та суду (ст. 154 КПК України) [5].

У першому випадку поручитель забезпечує належну поведінку обвинуваченого через свій авторитет, дружні, родинні та інші подібні стосунки [10, 17]. Як правило, порука громадської організації береться від організації, де працював або вчився обвинувачений. Як виняток, можлива порука іншої організації, яка зацікавлена в долі обвинуваченого, і цей колектив може вплинути на особу, за яку ручається [10, 18].

Відмітимо, що законодавчо, окрім винесення постанови про те, що організація ручається за належну поведінку та своєчасну явку обвинуваченого, інших обов'язків для громадської організації не передбачено. І хоча у літературі існує думка про те, що громадська організація – поручитель усе ж таки має певні обов'язки, а саме: організація повинна відмовитися від поруки, якщо обвинувачений вибуває з організації або вона не має змоги забезпечити виконання взятих на себе обов'язків [8, 571], проте законодавчого підтвердження вона не має.

Натомість поручитель – фізична особа зобов'язується в разі необхідності доставити обвинуваченого до органу дізнання, досудового слідства чи до суду на першу про те вимогу.

Наступною проблемою, яку ми тут вбачаємо, є те, що кримінально-процесуальний закон не висуває жодних вимог до громадської організації, яка може бути поручителем, та членства в ній.

Крім того, як слушно зазначають вчені, держава не наділяє поручителя правом насильницького впливу будь-якими засобами на особу, стосовно якої обирається запобіжний захід. У разі неналежної поведінки обвинуваченого (підозрюваного) поручитель не має жодних реальних механізмів впливу, крім власного авторитету [6, 65].

Звертає на себе увагу й факт відсутності відповідальності самої громадської організації.

Стосовно цього питання в літературі викладено погляд, що у разі коли керівництво організації чи трудового колективу не вжило заходів щодо здійснення поруки або не повідомило своєчасно орган, який

обрав цей запобіжний захід, про неправильну поведінку обвинуваченого або про те, що він не піддається заходам громадського впливу, цей орган може надіслати організації окрему ухвалу (суд) або поставити перед вищим громадським органом питання про притягнення до відповідальності певних осіб [3, 389]. Однак з цим погодитись не можна, оскільки вид такої відповідальності та її підстави законодавством не визначено.

Водночас поручителя - фізичну особу може бути притягнуто до кримінально-процесуальної відповідальності: накладено грошове стягнення до двохсот неоподаткованих мінімумів доходу громадян.

Ураховуючи сказане, ми можемо зробити висновок про те, що законодавець насправді залишає відносини поруки поза межами регулювання кримінального процесу. Звичайно, сама постанова про те, що будь-яка громадська організація ручається за належну явку обвинуваченого, не є для слідчого гарантією того, що будуть виконані завдання запобіжного заходу.

Уважаємо що, однією з основних причин відсутності чіткого регулювання відносин поруки громадською організацією є недостатня теоретична дослідженість особливостей кримінально-процесуальної правоздатності громадської організації. На наше переконання, громадська організація цілком здатна виконувати функції поручителя та забезпечити виконання завдань такого запобіжного заходу, як порука громадської організації або трудового колективу.

Аналізуючи особливості кримінально-процесуальної правоздатності громадської організації, слід відмітити, що організація зі статусом юридичної особи чи без такого статусу за своєю правовою природою не може морально впливати на обвинуваченого та забезпечувати його явку до слідчого або суду, проте це не може бути перешкодою для того, щоб громадська організація виступала в кримінальному процесі в якості поручителя, адже функції поручителя в цьому випадку можуть виконувати члени такої організації.

Це пояснюється тим, що специфіка цивільно-правового статусу непідприємницьких товариств, до яких належать громадські організації, більшою мірою зумовлена тим, що вони створюються, аби досягти цілей, більшість із яких, як правило, перебувають поза межами цивільно-правового врегулювання [7, 50]. Непідприємницькі товариства безпосередньо спрямовують свою діяльність на задоволення тих чи інших потреб дестинаторів (третіх осіб, для задоволення потреб яких створюються такі юридичні особи) або своїх духовних чи інших

інтересів [11, 117-118]. Усі основні питання діяльності об'єднань громадян мають вирішуватися на зборах усіх членів або представників членів об'єднання [1].

Отже, громадські організації вільні у виборі напрямів своєї діяльності та засобів, які сприятимуть досягненню мети такої діяльності, звичайно, якщо вони безпосередньо не заборонені законом. Тому виконання таких дій, як перевиховання обвинуваченого, моральний вплив на нього з метою досягнення завдань запобіжних заходів, а отже, і досягнення завдань усього кримінального судочинства буде узгоджуватися з цивільно-правовим статусом громадських організацій, адже такі дії спрямовані на задоволення інтересів усього суспільства.

У цьому зв'язку слід визнати правильною позицію законодавця щодо можливості участі в кримінальному процесі як поручителів виключно непідприємницьких товариств – громадських організацій.

Законодавець має рацію з огляду на такі міркування. Різниця між підприємницьким товариством та непідприємницьким полягає у внутрішніх відносинах між юридичною особою та фізичними особами, які виконують усі або частину функцій цієї юридичної особи. Так, у підприємницьких товариствах такі відносини регулює трудове законодавство. А відповідно до ст. 31 КЗпП України власник або уповноважений ним орган не має права вимагати від працівника виконання роботи, не передбаченої трудовим договором [4]. Отже, видається непевною правова можливість виконувати дії, спрямовані на виховання обвинуваченого та забезпечення його явки до органів дізнання, слідства, суду, через те, що це не буде входити в трудові обов'язки працівників. На відміну від підприємницьких товариств, у непідприємницьких – внутрішні відносини побудовані на відносинах членства. Наділені додатковими обов'язками члени такої організації, з метою досягнення суспільно корисних завдань, не буде суперечити ані закону, ані статуту такої організації.

Також обґрунтованим є те, що серед усіх непідприємницьких товариств, таких як: благодійні та недержавні пенсійні фонди, благодійні й релігійні організації, творчі спілки, політичні партії тощо, законодавець обрав саме громадську організацію.

Дотримуємося думки, що основним критерієм відмежування громадської організації від інших об'єднань громадян за обсягом кримінально-процесуальної правосуб'єктності є чітко встановлений законом напрям діяльності останніх.

Наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України "Про професійних творчих працівників та творчі спілки", основними напрямками діяльності творчої спілки є такі: творча діяльність у галузі культури та мистецтва, розвиток національної культури та мистецтва, розроблення й втілення в життя культурно-мистецьких заходів, організація творчих конкурсів, виставок, авторських вечорів, прем'єр, фестивалів, створення умов для творчої праці, підвищення професійного, наукового та загальнокультурного рівня членів творчої спілки, виховання творчої молоді, оволодіння нею досягненнями національної та загальнолюдської культури й інше [2]. Ураховуючи те, що мета створення цієї організації більш конкретизована, то накладення на її членів обов'язків поручителя буде суперечити меті, яку вони прагнуть досягти, вступаючи в організацію.

Слід також зазначити, що законодавець не конкретизує статусу громадської організації, яка може приймати участь в кримінальному процесі як поручитель. Ураховуючи те, що відповідно до Закону України "Про об'єднання громадян" громадські організації можуть як мати статус юридичної особи, так і не мати його, то можна дійти висновку, що поручителем у кримінальному процесі може бути громадська організація як зі статусом юридичної особи, так і без такого статусу.

Отже, на наше переконання, для вирішення проблем, окреслених на початку статті, необхідно удосконалити правову регламентацію поруки громадської організації або трудового колективу в наступних напрямках:

По-перше, потрібно встановити певні вимоги до громадської організації. На нашу думку, громадська організація повинна бути легалізована в установленому законом порядку й існувати не менше року та мати членів, які могли б забезпечувати явку обвинуваченого до органів дізнання, слідчого, суду. Наявність певної кількості членів також може свідчити про реальне, а не фіктивне існування такої організації. Ми схильні уважати, що таких членів має бути не менше десяти.

По-друге, необхідно зобов'язати громадську організацію на загальних зборах наділяти окремо визначених членів певними обов'язками, зокрема такими: стежити за поведінкою обвинуваченого, здійснювати на нього моральний вплив з метою уникнення можливих спроб протидіяти слідству, перевиховання обвинуваченого, забезпечення його явки до органу дізнання, слідчого, суду. Безперечно, прийняття таких обов'язків має залежати як від згоди членів організації, так і згоди самого обвинуваченого.

Уважаємо за доцільне на загальних зборах громадської організації разом з прийняттям рішення про поруку затверджувати й перелік заходів та їх виконавців, які забезпечуватимуть належну поведінку обвинуваченого.

По-третє, пропонуємо встановити відповідальність для громадської організації, а саме: оприлюднення в засобах масової інформації відомостей про невиконання взятих на себе обов'язків поручителя. При цьому ми схильні вважати, що необхідно встановити відповідальність й для обвинуваченого в разі ухилення від слідства, а саме: можливість обрання стосовно нього суворіших запобіжних заходів.

Слід зазначити, що з приводу відповідальності громадської організації – поручителя в науковій літературі існує й інша думка. Так, І.Л. Трунов вважає, що для досягнення завдань поруки на громадську організацію необхідно було покласти обов'язок нести майнову відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань [9, 74]. Важко погодитися з цією точкою зору, оскільки в такому випадку одним із критеріїв здатності громадської організації виконувати завдання поруки буде майновий критерій.

Розглядаючи напрямки удосконалення правової регламентації поруки громадської організації або трудового колективу, необхідно також зупинитися на питанні доцільності наділення трудового колективу кримінально-процесуальним статусом поручителя. На нашу думку правосуб'єктність трудового колективу ще потребує окремого дослідження в рамках загальної теорії права. Отже, наділення трудового колективу кримінально-процесуальним статусом на сьогоднішній день є недоцільним.

Викладені положення і їх обґрунтування, на нашу думку, свідчать про необхідність залишення в новому Кримінально-процесуальному кодексі такого запобіжного заходу, як порука громадської організації. Статтю, яка б регламентувала поруку громадської організації, пропонуємо викласти у такій редакції:

"Порука громадської організації полягає у винесені зборами громадської організації постанови про те, що ця організація або колектив ручається за належну поведінку та своєчасну явку обвинуваченого до органу дізнання, слідчого та суду.

Поручителем може бути громадська організація, яка легалізована в установленому законом порядку не менше року та має не менше десяти членів.

На загальних зборах громадської організації призначаються особи з членів цієї організації, які зобов'язані забезпечити за необхіднос-

ті якву обвинуваченого до органу дізнання, досудового слідства чи до суду на першу про те вимогу, та зазначаються заходи виховного характеру. Оригінал протоколу загальних зборів долучається до матеріалів справи.

Громадська організація повинна бути ознайомлена з характером обвинувачення, висунутого особі, що передається на поруки, а також попереджається про те, що в разі, якщо обвинувачений, щодо якого обрано цей запобіжний захід, ухилиться від слідства і суду, то слідчий або суд через засоби масової інформації повідомляє про невиконання взятих на себе обов'язків поручителя відповідною організацією.

Якщо громадська організація не має змоги забезпечити виконання взятих на себе обов'язків, вона повинна відмовитися від поруки.

У разі відмови поручителя від узятого на себе зобов'язання, а також ухилення від слідства та суду обвинуваченого порука громадської організації замінюється на суворіший запобіжний захід".

Використана література:

1. Закон України "Про об'єднання громадян" [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Закон України "Про професійних творчих працівників та творчі спілки" - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
3. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: Підручник / 2-е вид., перероб. і допов. / Є.Г. Коваленко, В.Т. Маляренко. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - 712 с.
4. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
5. Кримінально-процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Медведева О. В. Залог и поручительство в системе мер уголовно-процессуального принуждения по законодательству Российской Федерации: дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / О. В. Медведева. - Волгоград, 1998. - 219 с.
7. Примак В. Непідприємницькі юридичні особи як суб'єкти цивільно-правової відповідальності / В. Примак // ЮРИДИЧНА Україна : Щомісячний правовий часопис. - 2005. - № 3.
8. Тертишник В.М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В.М. Тертишник - К.: А. С. К., 2007. - 1056 с.
9. Трунов И.А. Применение мер пресечений в уголовном судопроизводстве: Практическое пособие / И.А. Трунов. - М.: ЭКСМО, 2007. - 640 с.

10. Хитра А.Я. Заходи кримінально-процесуального примусу: навчально-практичний посібник / А.Я. Хитра. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. - 96 с.

11. Цивільне право України: Підручник У 2 т. / Борисова В.І (кер. авт. кол.), Баранова Л.М., Жилінкова І.В. та ін.; За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасько-Фатеевої та В.Л. Яроцького. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - Т. 1. - 480 с.

12. Чуниха А.А. Поручительство в системе мер уголовно-процессуального принуждения: дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук / А. А. Чуниха. - Ставрополь, 2009. - 168 с.

УДК 351.746.2:340.5

А.В. Шадлер

**О НАУЧНОМ АСПЕКТЕ ПОНЯТИЯ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СЛЕДОВАТЕЛЯ
И ОРГАНА ДОЗНАНИЯ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ
И РАСКРЫТИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ**

В статье обосновывается необходимость переосмысления научных подходов к определению понятия взаимодействия следователя и органа дознания, активного использования в этом направлении знаний различных научных дисциплин о взаимодействии в социальных системах.

Ключевые слова: *уголовное судопроизводство, орган досудебного следствия, следователь, орган дознания, взаимодействие, система.*

У статті обґрунтовується необхідність переосмислення наукових підходів до визначення поняття взаємодії слідчого і органу дізнання, активного використання в цьому напрямі знань різних наукових дисциплін про взаємодію в соціальних системах.

Ключеві слова: *кримінальне судочинство, орган досудового слідства, слідчий, орган дізнання, взаємодія, система.*

The article substantiates the need to rethink the scientific approaches to the definition of the interaction of the investigator and the inquiry body, the active use of knowledge in these direction different disciplines of the interaction in social systems.

Key words: *criminal proceedings, body of pre-trial investigation, investigator, body of inquiry, collaboration, system.*

Как известно, что современное развитие науки - это процесс, в котором дифференциация сопровождается интеграцией, происходит взаимопроникновение и объединение в единое целое самых различных направлений научного познания мира, методов и идей. Наибольшего роста и важности открытий следует ожидать как раз на смежных участках взаимопроникновения наук и взаимного обогащения их метода-